

'Exporteren of sterven'

Landbouw, kapitaalaccumulatie en klassenstrijd in Brazilië

Daniela Andrade

SAMENVATTING

Dit op artikelen gebaseerde proefschrift omvat vier op zichzelf staande wetenschappelijke artikelen, waarvan er drie zijn gepubliceerd, en een inleidend en afsluitend essay. Twee kenmerken vormen de rode draad: de focus op landbouwexport in Brazilië en de op klasse gebaseerde politiek-economische onderzoeksmethode.

Begin jaren 2000 kende Brazilië een economische opleving die voornamelijk werd toegeschreven aan de prestaties en verdiensten van de landbouwsector. De landbouwexport was de motor van macro-economische stabilisatie en groei, waardoor de inflatie en handelsbalans onder controle werden gehouden. Luiz Inácio Lula da Silva (hierna Lula), die eind 2002 gekozen was uit de Arbeiderspartij (PT), plukte de vruchten van dit economisch herstel en gaf richting aan de economische groei. Hij kwam met een reeks beleidsmaatregelen voor inkomensherverdeling die tot het einde van het decennium een positief effect hadden op de binnenlandse consumentenmarkt. Lula voltooide twee ambtstermijnen en hielp bij de verkiezing en herverkiezing van Rousseff, waardoor de PT 13 jaar lang aan de macht bleef.

Dit versterkte het argument (en de bijbehorende politiek) dat landbouw van strategisch belang is voor de economische en politieke macht van Brazilië, ook wereldwijd. Zelfs in crisissituaties, zoals bij de crisis eind jaren 1990 waardoor de PT aan de macht kwam, en de crisis in 2014 die leidde tot de val van de PT-regering, wordt landbouw telkens weer uitgeroepen tot en opnieuw aanbevolen als logische en beste remedie.

Bij politiek links, en ook onder progressieve wetenschappers, leidde de afhankelijkheid van natuurlijke hulpbronnen en winning van grondstoffen tot hoop en controverses. Deze strategie werd beschouwd als een manier om vooruitgang en sociale ontwikkeling te financieren tijdens de 'draai naar links' in Brazilië en Latijns-Amerika. De afhankelijkheid van de export van op grondstoffen gebaseerde basisproducten voor economische groei, oftewel extractivisme, is echter een historisch verschijnsel op het continent. Landbouwexport maakt al sinds de kolonisatie deel uit van de economische geschiedenis van Brazilië en is daarom eigen aan het patroon van kapitalistische ontwikkeling en aan de ontplooiing van het land, met inbegrip van zijn positie in de wereldeconomie. Hoofdstuk 2 behandelt de historische

en theoretische achtergrond van extractivisme in Brazilië. Hoofdstuk 5 bevat een analyse van de meest recente verschijningsvorm ervan tijdens de vier regeringsperioden van de PT. Op basis van theoretisch en empirisch onderzoek wordt in dit hoofdstuk de progressieve rol van landbouwexport ter discussie gesteld. De huidige vorm daarvan wordt omschreven als *neoliberaal extractivisme*. De uitbreiding en reproductie van op grondstoffen gebaseerde accumulatie toonde en versterkte een systematische beroving van het land en de samenleving om de eigenaars van verhuurde en rentedragende bezittingen te belonen.

In hoofdstuk 4 wordt het klasse-karakter van Lula's politieke project besproken, waarbij wordt ingegaan op de rol van landbouwexport in het ontwikkelingsmodel. Door de export leek Lula's bewind de belangen 'van de onderlaag' te behartigen, terwijl zijn politiek de belangen 'van de bovenlaag' beschermde en bevorderde. Met het hoofdstuk wordt een bijdrage geleverd aan het theoretische debat over links populisme. Daarnaast worden de successen, beperkingen en tegenslagen van het *Lulisme* in Brazilië erin besproken.

De politieke cyclus van links begon en eindigde met een economische crisis. Hoofdstuk 3 gaat over het verband tussen de uitbreiding van de landbouwexport na de invoering van neoliberale hervormingen in Brazilië, welke rol die heeft gespeeld in de economische opleving van het land in de jaren 2000, en de daaropvolgende crisis na 2013-2014. In het hoofdstuk wordt betoogd dat de uitbreiding en het relatieve belang van de landbouwexportsector in de economie een resultaat en steunpilaar was van het neoliberale accumulatiepatroon en een uiting van afhankelijke kapitalistische ontwikkeling.

Vandaag de dag is Brazilië te ver verwijderd van, en tegelijkertijd te dicht bij de situatie van het land in de jaren 2000. In het afsluitende hoofdstuk worden de belangrijkste inzichten van dit proefschrift in verband gebracht met de huidige context van klassenstrijd en de mogelijkheden voor structurele hervorming.